

Een godsdienstpsychologie van de zwerm

Geachte lector, prof. Hans Alma, zeer veel dank voor uw poëtische lezing waarin u een routekaart van *iets nieuws beginnen* ontvouwt, de nataliteit van het mogelijke en het onmogelijke. U doet dat na uw bespreking van de zoektocht van de vogels naar een leider. U ent een nieuw begin op de drie christelijk grondwaarden geloof, hoop en liefde, door die uit te diepen. Uw visie op goddelijke liefde vormt voor mij de brug naar een bespiegeling over de neuropsychologie van de zwerm.

Eerst enkele korte opmerkingen over taal en het nieuwe.

De prachtige vertelling van de Perzische dichter Farid ud-Din attar (1119-1233) en de lezing laten zien, dat je met taal kunt toveren, zoals dichter Leo Vroman wist toen hij eens opmerkte dat taal een toverstokje is. En als taal gepaard gaat met verbeelding krijg je een gedicht, verhaal of lezing vol schoonheid en inzicht, die horizons van de geest openen. Ook de horizont van iets nieuws beginnen. En als we dat dan ook nog enten op de soefische liefde, dan zitten we gebeiteld. Dan zitten we in het cultuurcorrecte spreken van de westerse wereld die volop uit verschillende bronnen put en daar een bricolage aan levensbeschouwing uit tevoorschijn tovert.

Maar bestaat intussen niet het gevaar dat de oproep om iets nieuws te beginnen als bewieroking uitwerkt, dat men zo de ogen sluit voor iets anders dat zich intussen aan het voltrekken is, namelijk een catastrofe, een antropocene eco-strofe, zodanig dat ze een nieuw begin wegblaast, alle mythologische beloften van de regenboog ten spijt? Ik ben geen cultuurpessimist, maar vermoed op basis van enorme destructieve krachten die al decennialang de aarde uitbuiten, dat we gevangen zitten in scenario's die ons vroeg of laat onaangenaam zullen beroven van de illusie van een nieuw begin, ook al ontspruit die vanuit geloof, hoop en liefde. Ik ben het daarom eens met Niek Schuman als hij zegt, natuurlijk komt het niet goed. Ik zou

alleen minder snel de overstap willen maken naar 'maar hopelijk wel'. Ik zou veel langer willen stilstaan bij 'natuurlijk komt het niet goed.' Niet vanuit nihilisme, maar als een waken en wakker worden, een openstaan voor wat is. Hoop is vaak een vlucht, net als geloof en liefde. En ook aan verbeelding kleeft zomaar zoiets, ook al is er 'het vermogen om het feitelijke te zien in het licht van het mogelijke.' Zonder verbeelding vaart niemand wel. Maar is verbeelding wel de sleutel waarmee we de nieuwe richting van het mogelijke en onmogelijke moeten willen ontsluiten? Ik vraag het mij af.

Het beeld van een veertje, als teken van Simoerg. Het raadselachtige doet mij denken aan Tao en de Oudtestamentische Godsnaam. Een veertje, het ultieme beeld van iets dat zelf niks weegt en heeft in te brengen en toch warmte en bescherming biedt samen met duizenden andere veertjes. Het is dit beeld van het enkele versus het grotere geheel, dat me bij de les van de zwerm brengt.

Een godsdienstneuropsychologie van de zwermen

Mijn 'laues Unbehagen' bij de behaaglijke lezing en haar thema zit hem goeddeels in twijfel over de aard van het nieuwe begin, dat dit veel minder maakbaar en mogelijk zal blijken te zijn dan de impliciete veronderstelling van Alma doet vermoeden.

Ik zou willen nadenken over het paradigma van de zwerm, waarbij de enkeling zich voegt in het geheel zonder dat het enkeling-zijn teniet wordt gedaan. Het ironische is, dat Alma en ik elkaar dan toch blijken te vinden in de aard van de liefde, waar zij schrijft dat de goddelijke liefde ervaren wordt als de vogels ontdekken dat ze als enkeling deel uitmaken van een groter geheel.

Begin dit jaar zag ik een programma getiteld 'Het geheim van de zwerm'. De betoverende dans van de vogelzwerm wordt al heel lang gezien als een groot mysterie. Het lukt wetenschappers steeds beter om het geheim te ontrafelen. Ze vermoeden dat de kleine

vogelbreinen in de zwerm omgeven zijn door een zwermbrein. Het is de ervaring van een wij. Dat grotere wij-brein is slimmer dan dat van de enkeling.

Het lijkt mij uitermate interessant om na te denken over een religieuze antropologie vanuit de kennis over zwermen, kuddes en scholen in de dierenwereld. Ik zou daarbij uit willen gaan van de hypothese dat in ons mensen ook zo'n zintuig zit, dat ons net als vogels, vissen en kuddedieren laat meebewegen met de dans die leven heet. Ik vermoed dat mystici en gewone mensen zich op dat niveau bewegen als ze zich laten leiden, zonder dat er een aanwijsbare leider is waar de vogels van Farid ud-Din Attar aanvankelijk op hoopten.

Waar zich dat zintuig in ons lichaam bevindt? Overal. Maar als ik toch iets moet aanwijzen, dan vermoed ik dat het diep in ons binnenste is, waar we biddend en mediterend een gloed ervaren die lijkt op kalm brandend vuur dat niet verbrandt of verteert, maar ons leven en beweging schenkt. Ik vermoed ook dat het 'meer' is, waar Kuitert het over had. En dat het verborgen zit op het grensgebied van het bewuste en zijn uiterwaarden die overgaan in het onbewuste. Etty Hillesum schreef, dat zij in andere mensen zich verbindt met een stuk van God en dat stuk van God in de ander heeft zij lief, daar is zij mee verbonden. 'Het wezenlijkste en diepste in mij dat luistert naar het wezenlijkste en diepste in de ander. God tot God.' Als dat nou eens het niveau 'vogelbrein' in ons is, waarlangs we verbonden kunnen zijn met elkaar. Als dat een soort dieper bewustzijn blijkt, afgestemd op elkaar als in een zwerm, van waaruit we ons laten bewegen, vanuit leiding die geen leider heeft, dan zijn we deel van God, Tao of Simoerg en laten we ons door Haar bewegen. Misschien noemde Ton Lemaire dat ooit de indiaan in ons bewustzijn. Ik dank u wel.